

ANDRÉ LEROI-GOURHAN
(1911-1986)

19 lutego 1986 r. zmarł w Paryżu André Leroi-Gourhan, etnolog, prehistoryk, językoznawca, wielki humanista naszych czasów. Był profesorem Sorbony od 1956 do 1968 r., by następnie objąć Katedrę w College de France, gdzie pozostawał do czasu przejścia na emeryturę, tj. do 1982 r.

Osierocony przez rodziców na początku I wojny światowej, wychowywany przez dziadków, opuścił szkołę w wieku 14 lat, aby zacząć zarabiać na życie pracą w księgarni. Do matury przygotowywał się samodzielnie w chwilach wolnych od pracy. Fascynował go przykład dziadka – amatora-przyrodnika, przemierzającego lasy w poszukiwaniu krzemieni. Wybiera jednak początkowo zupełnie odmienne studia. W wieku 18 lat zostaje studentem Ecole des Langues Orientales, gdzie uzyskał kolejno dyplom z języka rosyjskiego i chińskiego. Fascynuje go Azja. W 1937 r. otrzymuje stypendium rządu japońskiego i wyjeżdża na 2 lata do Kyoto, gdzie ucząc francuskiego jednocześnie zaczyna interesować się prehistorią. Wraca do kraju w 1939 r. Po krótkim epizodzie wojennym otrzymuje zadanie strzeżenia przed wywozem skarbów Francji. Pracuje jako wicedyrektor Musée Guimet i strzeże m. in. skrzyń z Wenus z Milo i Nike z Samotraki. Jego więzi z muzealnictwem zostały nawiązane jeszcze przed wojną. Jako jeden z pierwszych, stałych zwiedzających odwiedza Muzeum utworzone po Wielkiej Światowej Wystawie w Pałacu przy Placu Trocadero – późniejszym Musée de l'Homme. Z czasem w tym właśnie Muzeum uzyskał swoje laboratorium i pracował jako kurator pierwszego, problemowego działu. Był autorem wystawy „Środowisko i technika”, która dopiero po 20 latach obecności w ekspozycji stałej ustąpiła miejsca innym. Temat wystawy jest niejako tematem jego życia. Zaowocował rewelacyjną do dziś dwutomową pracą *L'Homme et la Matière* (1943) i *Milieu et techniques* (1945). Małe fragmenty tej ostatniej książki, ze względu na zawartą w nim teorię środowiska kulturowego jako działającego równoległe do środowiska naturalnego wobec człowieka, był tłumaczony w zbiorze: *Etnologia. Wybór tekstów* (1969). Jedną ze szczególnych cech tych książek są rysunki, wykonane własną ręką przez autora, zanim jeszcze napisał tekst. Rysunek zresztą w każdej jego książce pełnił funkcje komunikatu na równi ze słowem i nie był tylko ilustracją słowa.

Po zakończeniu II wojny światowej Leroi-Gourhan uzyskał nominację na profesora etnologii i prehistorii na Uniwersytecie w Lyonie, gdzie wykładał też antropologię fizyczną. Od tego czasu próbował zawsze łączyć te dwie dyscypliny, by odpowiedzieć na dręczące go pytanie o istotę człowieka. Poszukiwał jednak odpowiedzi nie na poziomie filozoficznym, ale poprzez analizę konkretnych, czego świadkami byliśmy w jego pierwszych książkach, i co wymagało znajomości warsztatu obu dyscyplin.

Leroi-Gourhan jest człowiekiem konkretnym, empirykiem i terenowcem. Od 1945 r. datuje się okres jego systematycznych prac archeologicznych, znaczony odkrywaniem kolejnych grot, by osiąść do końca na stanowisku Pincevent w zakolu Sekwany koło Fontainebleau. Jemu poświęcił resztę swoich lat, stając się, jak go żartobliwie nazywano, Człowiekiem z Pincevent. Stanowisko to zawiera pozostałości obozowiska łowców rena, którzy osiedlili się tam okresowo w 9 tysiącleciu p.n.e. Późniejsze, doroczne wylewy Sekwany zakonserwo-

wały to, co po nich zostało. Na tym stanowisku zastosował Leroi-Gourhan metodę stratyfikacji horyzontalnej, niezmiernie drobiazgowo, niemal minuta po minucie odtwarzając życie tych łowców na dużym obszarze. Pierwsza synteza tych prac została opublikowana w 1972 r. pod tytułem *Fouilles de Pincevent. Essai d'analyse ethnographique d'un habitat magdalénien*. Praca ta wiąże w całość szereg jeszcze wcześniejszych dociekań teoretycznych, poczynając od pracy doktorskiej. Ta (w dziedzinie nauk przyrodniczych) poświęcona była śladom mechanizmów równowagi w czaszkach kręgowców naziemnych i rozpoczyna ten wielki fresk ewolucji życia, którego początek stanowi paleontologia i technologia porównawcza. Rezultat końcowy zamyka się w dwóch niezwykłych książkach: *Le Geste et la Parole* (1964-1965); cz. 1 – *Technique et langage*, cz. 2 – *La Mémoire et les rythmes*.

Tu Leroi-Gourhan analizuje narzędzie jako przedłużenie ciała ludzkiego, zastanawia się nad powstaniem mowy artykułowanej, pisze o konsekwencjach przyjęcia przez człowieka postawy wyprostowanej, rozważa zagadkę stopy ludzkiej, tak wyraźnie wyróżniającej człowieka spośród jego przodków. Dodaje bogate rozważania na temat sztuki prehistorycznej – tematyki i struktury rysunków naskalnych. Zajmuje się w niej semiologią prehistoryczną, próbując na podstawie formy i struktury całego zbioru znaków odczytać ich prawdopodobny sens. Zajmuje się ich wariantami stylistycznymi i występowaniem na obszarze szeroko pojętej Europy.

Największe zasługi przypisuje się mu w zakresie badań nad sztuką paleolityczną. Temu poświęca Leroi-Gourhan swoją *Les religions de la préhistoire* (1964) i monumentalną *Préhistoire de l'art occidental* (1965).

Lata po 1964 r. znaczyła choroba, która uniemożliwiła mu badanie speleologiczne grot, ograniczyła badania archeologiczne, ale do końca nie odebrała jasności umysłu i wielkiej woli rozwiązania zagadek ułożonych przez czas ludzki. Był wyjątkiem wśród badaczy w epoce, która sprzyjała wąskiej specjalizacji. Był wielkim humanistą zainteresowanym w całościowym ujęciu człowieka i w pełni świadomym, że nie można tego zrobić w obrębie jednej tylko dyscypliny.

Jego ostatnie książki to: *Les Racines du Monde* (1982), *Le Fil du temps* (1983) i *Mécanique vivante* (1983).

Zofia Sokolewicz

MIRCEA ELIADE

1907-1986

W kwietniu 1986 r. zmarł Mircea Eliade, wybitny religioznawca pochodzenia rumuńskiego, uczony, którego twórczy dorobek wywarł głęboki, inspirujący wpływ na całe pokolenie współczesnych badaczy kultury i religii. Niespotykane płodny, w ciągu ponad 50-letniej aktywności naukowej z równą swobodą poruszał się po tak różnych dziedzinach, jak antropologia, socjologia, psychologia, fenomenologia, hermeneutyka, filozofia religii i historii, filozofia języka i wiele innych. Zgodnie uznany za najwybitniejszego historyka religii naszej epoki, pozostawił po sobie blisko 40 prac poświęconych rozmaitym aspektom zjawisk religijnych, setki artykułów i ... 12 powieści (oraz 1 dramat *Ifigenia*) – owoc troskliwie pielęgnowanego świata wyobraźni obok równoległej ścieżki reżimu naukowego.

Dła Eliadego pierwszy, rumuński etap życia był niezwykle istotny w jego formacji intelektualnej. Jako student uniwersytetu bukareszteńskiego pisze pracę dyplomową o filozofii renesansu włoskiego, w latach 1929-1931 zaś odbywa studia w Indiach (w tym przez 6 miesięcy praktykuje jogę w himalajskim aśramie Hardwar), które zaowocują pracą doktorską o technikach jogi. Indie i duchowa kultura Orientu staną się jednym z wiecznie powracających wątków w twórczości Eliadego i zapoczątkują wiele dróg wiodących do odkrycia istoty zjawisk religijnych, do interpretacji mitów i symboli, do opisu morfologii sacrum

i refleksji nad kondycją *homo religiosus*. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej Eliade rozpoczyna działania w kierunku animacji światowego środowiska religioznawczego i w 1938 r. zakłada międzynarodowy przegląd religioznawczy „Zalmoxis”. Z tą samą inicjatywą patronuje wraz z Ernstem Jüngerem przy zakładaniu czasopisma „Antaios” w 1959 r., w 1961 r. obok zaś Josepha Kitagawy i Charlesa Longa redaguje pierwszy tom *History of Religions*. W wyniku II wojny światowej Eliade osiada we Francji, gdzie wykłada w Ecole Pratiques des Hautes Etudes i publikuje swe najważniejsze, przynoszące światową sławę i autorytet dzieła: *Traktat o historii religii* (1949, polski przekład 1966 r.), *Le Mythe de l'éternel retour* (1949), *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (1951), *Le Yoga. Immortalité et liberté* (1954), *Mythes, rêves et mystères* (1957). Pod koniec lat pięćdziesiątych wiąże się na stałe z uniwersytetem w Chicago, gdzie obejmuje kierownictwo katedry historii religii. Ostatni, amerykański etap życia Eliadego przynosi dalsze pogłębienie studiów nad mitem i symbolem (*Le Sacré et le profane*, 1957; *Aspects du mythe*, 1963), ekspansję refleksji fenomenologicznej na nowe obszary mapy (*Religions australiennes*, 1972), także ekspansję poglądów badacza religii na nowe tereny antropologii filozoficznej (*La Nostalgie des origines*, 1971), lecz przede wszystkim przynosi monumentalną 3-tomową edycję *Histoire des croyances et des idées religieuses* (1976-1980), dzieła problemowo nawiązującego do tematów podjętych już w *Traktacie o historii religii*, a wzbogaconego tutaj wiedzą i doświadczeniem minionych 30 lat. Przygotowywany polski przekład *Historii wierzeń i idei religijnych* uzupełni w znacznym stopniu skromny zasób piśmiennictwa eliadowskiego w Polsce. Oprócz *Traktatu o historii religii* ukazały się bowiem jedynie: wybór tekstów pt. *Sacrum, mit, historia* (1970) w opracowaniu M. Czerwińskiego i ostatnio *Yoga. Nieśmiertelność i wolność* (1985). Autentyczna popularność Eliadego w środowiskach nie tylko naukowych spowoduje, być może, szerszą prezentację jego bogatej spuścizny.

Magdalena Zmysłowska

